

JEDNAKA ZAŠTITA ZA RAZLIČITOST

**PRIRUČNIK O POSTUPANJU U SLUČAJU KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA
LEZBJEKI, GEJEVA, BISEKSUALNIH, TRANS* I INTERSPOLNIH OSOBA
ZA POLICAJKE I POLICAJCE**

drugo, dopunjeno i izmijenjeno izdanje

JEDNAKA ZAŠTITA ZA RAZLIČITOST

**Priručnik o postupanju u slučaju kršenja ljudskih prava
lezbijki, gejeva, biseksualnih, trans* i interpolnih osoba za policajke i policajce**

drugo, dopunjeno i izmijenjeno izdanje

Sarajevo, 2016.

Edicija: *Ljudska prava* Sarajevskog otvorenog centra

Knjiga broj 54

Naslov: Jednaka zaštita za različitost. Priručnik o postupanju u slučaju kršenja ljudskih prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i trans* i interpolnih osoba za policajke i policajce. Drugo, dopunjeno i izmjenjeno izdanje.

Autori_ce prvog izdanja: Edina Sprečaković, Vladana Vasić

Autori_ce drugog izdanja: Vladana Vasić, Saša Gavrić, Darko Pandurević

Urednik: Jozo Blažević

Lektura i korektura: Nikola Kuridža

Prelom i dizajn: Lejla Huremović

Izdavač: Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

Za izdavača: Emina Bošnjak

Kingdom of the Netherlands

© Sarajevski otvoreni centar/autorice

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njezinih dijelova je poželjno, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: office@soc.ba

Stavovi i mišljenja izneseni u ovom priručniku su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja izdavača ili partnera. Autori_ce odgovaraju za svoje tekstove.

Ovaj dokument je dopunjen i izmjenjen u sklopu projekta: „Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje u BiH“ kojeg podržava Stalna misija Kraljevine Nizozemske pri OSCE u Beču.

JEDNAKA ZAŠTITA ZA RAZLIČITOST

**Priručnik o postupanju u slučaju
kršenja ljudskih prava
lezbijki, gejeva, biseksualnih, trans* i interspolnih osoba
za policajke i policajce**

drugo, dopunjeno i izmijenjeno izdanje

Sarajevo, 2016.

SADRŽAJ

Uvod	5
1. Ko su LGBTI osobe	7
2. Predrasude i stereotipi prema LGBTI osobama	14
3. LGBTI aktivizam u Bosni i Hercegovini	20
4. Diskriminacija LGBTI osoba	22
5. Govor mržnje prema LGBTI osobama	24
6. Nasilje i krivična djela počinjena iz mržnje (zločin iz mržnje)	26
7. Javna okupljanja, javni događaji i sloboda udruživanja	30
8. Krivična djela koja najčešće pogađaju LGBTI osobe	35
9. Kako postupati sa LGBTI osobama žrtvama krivičnog djela	40
Literatura	43
LGBTI rječnik	45
O Sarajevskom otvorenom centru	59
O autorima_cama	60

UVOD

Društvo u Bosni i Hercegovini karakteriše visok stepen homo/bi/transfobije što je rezultat neznanja, neinformisanosti, kao i razmišljanja da su LGBTI (lezbejke, gej muškarci, biseksualne, trans i interspolne osobe) osobe nešto što ne postoji u našem društvu ili nešto što dolazi sa Zapada. Ovakav stav javnosti dovodi do toga da se LGBTI osobe svakodnevno susreću sa mnogobrojnim problemima, te nerijetko i diskriminacijom i nasiljem zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta i spolnih karakteristika.

LGBTI osobe spadaju u jednu od najnevidljivijih manjinskih grupa u BiH, zbog čega su izloženije i podložnije diskriminaciji i nasilju koji najčešće ostaju neprijavljeni zbog straha od autovanja (javnog otkrivanja njihove seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta i spolnih karakteristika) i nepovjerenja u reakcije državnih institucija. Zbog osjetljivosti i specifičnosti položaja LGBTI osoba u bh. društvu, veoma je bitno posvetiti dodatnu pažnju postupanju sa ovim osobama prilikom prijave krivičnog djela.

Ovaj priručnik je namijenjen policijskim službenicima_ama, koji_e imaju značajnu ulogu kada su u pitanju zaštita i ostvarivanje ljudskih prava. Potrebno je da policijski_e službenici_e, kao prva i građanima najbliža instanca zaštite ljudskih prava, razumiju probleme sa kojima se svakodnevno susreću LGBTI osobe, te da budu dovoljno senzibilizirani_e da ovim osobama pristupe na odgovarajući način u slučaju krivičnih djela počinjenih prema ovim osobama.

Iako su vidljivi određeni pomaci u zakonodavnom sistemu Bosne i Hercegovine, kao što je uvođenje motivisanosti mržnjom kao otežavajuće okolnosti u krivične zakone Republike Srpske i Brčko distrikta, uvođenje krivičnog djela počinjenog iz mržnje kao otežavajuću okolnost u Krivični zakoni FBiH, te zabrana diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika

Zakonom o zabrani diskriminacije BiH, krivična djela nad LGBTI osobama neće prolaziti nekažnjeno samo uz pomoć aktivnog djelovanja policije, tužilaštva i sudova.

Od izuzetne je važnosti da se policijski_e službenici_e dodatno senzibiliziraju, prošire svoje poznavanje ljudskih prava LGBTI osoba i informišu se o problemima sa kojima se oni_e suočavaju. Namjena ovog priručnika je da im u tome bude svojevrsni vodič, te da služi kao korak na putu uspostavljanja odnosa povjerenja između policijskih službenika_ca i LGBTI osoba.

Budući da je nakon 2013. godine, kada je objavljeno prvo izdanje, došlo do određenih promjena na zakonodavnom i institucionalnom nivou po pitanju zaštite LGBTI osoba ali i novih primjera nasilja i kršenja ljudskih prava LGBTI osoba, javila se prirodna potreba za ažuriranjem i izdavanjem drugog, dopunjenog i izmjenjenog izdanja ovog Priručnika.

Spomenute novine odnose se najprije na Izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije u BiH iz 2016, inkorporiranje zločina iz mržnje u Krivični zakon Federacije BiH u 2016. kao i na presudu Ustavnog suda Federacije BiH iz 2014. po pitanju ugrožavanja slobode okupljanja i udruživanja LGBTI osoba. Među značajnim novinama potrebno je spomenuti eksplicitno navođenje spolnih karakteristika kao zabranjenog osnova diskriminacije. Na ovaj način, zakonodavac je jasno prepoznao interspolnost i interspolne osobe kao ugroženu grupu. Time je stvorena i jasna potreba da se pojam i problemi interspolnih osoba jasnije približe javnosti i institucijama, samim time i policijskim službenicima_cama.

1. KO SU LGBTI OSOBE?

U javnom predstavljanju i zagovaranju ljudskih prava osoba drugačije seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika, u najvećem broju slučajeva koristi se skraćenica LGBTI. U ovom poglavlju ćemo objasniti ključne termine.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA uobičajeno se definiše kao obrazac emotivne i seksualne privlačnosti prema osobama istog ili suprotnog spola.

Tri osnovne vrste seksualne orijentacije su:

- *Homoseksualnost ili istospolna orijentacija* - emotivna, seksualna, duhovna, romantična i/ili druga privlačnost prema osobama istog spola;
- *Heteroseksualnost* - emotivna, seksualna, duhovna, romantična i/ili druga privlačnost prema osobama suprotnog spola; i
- *Biseksualnost* - emotivna, seksualna, duhovna, romantična i/ili druga privlačnost prema osobama oba spola.

Osobe istospolne orijentacije nazivaju se **lezbejkama** (žene), **gejevima ili homoseksualcima** (muškarci), osobe biseksualne orijentacije nazivaju se **biseksualnim osobama** (mogu biti i žene i muškarci).

L - lezbejke

Slovo L u skraćenici LGBT, označava lezbejke tj. žene koje fizički i/ili emotivno privlače isključivo druge žene. Riječ lezbejka potiče još iz sedmog stoljeća prije nove ere kada je grčka pjesnikinja Sapfo, porijeklom sa ostrva Lezbos, u svojim stihovima opjevala žensku ljubav, čime je inspirisala buduću

upotrebu ovog termina. Lezbejstvo se kao riječ koja označava emotivnu i/ili fizičku ljubav između dvije žene počinje upotrebljavati od 1870. godine, dok je prva upotreba imenice zabilježena 1925. godine.

G – gej muškarci

Slovo G označava gej muškarce, tj. muškarce koje fizički i/ili emotivno privlače isključivo drugi muškarci. Iako riječ gej (gay) izvorno prevedena znači *razdragan*, *veseo*, ona se od 1920/1930. godine koristi umjesto riječi *homoseksualac*. Ova riječ na početku je korištena da označi muškarce i žene homoseksualne orijentacije, kao i cjelokupnu LGBT zajednicu, ali se jačanjem vidljivosti i identiteta lezbejki, biseksualnih i transrodnih osoba, izgubio smisao za ovako široku upotrebu, pa se danas njome označavaju samo muškarci homoseksualne orijentacije.

Katkad se riječ gej i dalje koristi za označavanje elemenata LGBT kulture, kao na primjer: „gej parada“, „gej kafić“ (može označavati mjesto okupljanja, koje nije rezervirano isključivo za muškarce), „gej organizacija“ itd. Ipak, sve češće se epitet gej u ovim izrazima mijenja skraćenicom LGBTI.

Gej muškarac -
Boban Stojanović,
aktivista za prava
LGBTI osoba

Lezbejka -
Ellen DeGeneres,
voditeljica i komičarka

Biseksualna žena -
Cynthia Nixon, glumica

Biseksualan muškarac -
David Bowie,
muzičar i glumac

B – biseksualne osobe

Slovo B označava biseksualne osobe, tj. osobe koje emotivno i/ili seksualno privlače osobe oba spola, što znači da biseksualna osoba može biti i muškarac i žena kojeg_u privlače osobe i muškog i ženskog spola. Značenje koje pod terminom biseksualna osoba podrazumijeva „osobu koju privlače osobe oba spola“ datira iz 1914. godine. Imenica je u tom smislu prihvaćena od 1922, ali je u opštoj upotrebi zaživjela tek pedesetih godina XX stoljeća.

Seksualna orijentacija se, za razliku od seksualnog ponašanja (uglavnom se odnosi na to da li je osoba promiskuitetna ili ne), odnosi na vlastita osjećanja i doživljaj sebe, a osobe mogu i ne moraju pokazivati svoju seksualnu orijentaciju kroz ponašanje.

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) je uklonila homoseksualnost iz svoje klasifikacije bolesti 1992. godine, a u Sjedinjenim Američkim Državama homoseksualnost je već 1974. godine uklonjena iz klasifikacije mentalnih bolesti. Medicinski i naučni stav je da su homoseksualnost i biseksualnost normalne varijacije ljudske seksualne orijentacije jednako kao i heteroseksualnost. Homoseksualnost nije bolest i ne može se „liječiti“.

Kao što ni heteroseksualna orijentacija nije pitanje izbora, isto tako važi i za biseksualnu i homoseksualnu orijentaciju. Jedina razlika koja se javlja između heteroseksualnih osoba i homoseksualnih i biseksualnih osoba je u tome što su homoseksualne i biseksualne osobe često dovedene u situaciju da se moraju sakrivati ili i same ne mogu prihvatiti vlastitu seksualnu orijentaciju, i to zbog stavova društva u kojem žive.

Ksenofoban i netolerantan odnos društva prema LGBTI osobama rezultira time da mnoge lezbejke, gej muškarci, biseksualne osobe pokušavaju da promijene, odnosno potisnu svoju seksualnu orijentaciju, ali su ti pokušaji bezuspješni i veoma štetni za osobu o kojoj se radi.

RODNI IDENTITET je dio ličnog identiteta i odnosi se na društvenu i ličnu percepciju svake osobe o pripadanju ili odstupanju (nepripadanju) od vlastitog biološkog spola. Rodni identitet se tiče svakog ljudskog bića i prevazilazi binarni koncept *muškog* i *ženskog*.

Transrodnost se odnosi na osobe čiji rodni identitet ili rodna prezentacija nije u skladu sa općeprihvaćenim rodnim ulogama koje je društvo dodijelilo ženama, odnosno muškarcima. To je sveobuhvatni termin koji označava sve osobe koje odstupaju od tradicionalnih rodni uloga. Trans je općeniti izraz koji se koristi za osobe, identitete, ponašanja i grupe koje odstupaju od normativnih rodni/spolnih uloga. Dakle, **transrodne osobe** su osobe koje žele izraziti svoj rodni identitet na način drugačiji od uobičajenog izražavanja spola koji im je pripisan pri rođenju, i mogu se identificirati kao muškarci, žene, nijedno, oboje ili nešto drugo, a taj identitet ne mora biti usklađen sa njihovim spolom.

Cisrodnost je pojam suprotan transrodnosti i označava osobe čiji rodni identitet odgovara i zasniva se na njihovom biološkom spolu.

Transrodnost je **krovni termin** koji, između ostalog, uključuje:

Transvestiju – transvestiti_kinje su osobe koje vole da nose odjeću drugog spola. Transvestija, tj. preoblačenje, nije povezano sa seksualnom orijentacijom osoba koje se preoblače.

Cross-dressing je povremeno oblačenje odjeće koja je tradicionalno dodijeljena drugom spolu. Cross-dresser osobe su obično zadovoljne svojim pripisanim spolom, a odjeću suprotnog spola oblače iz nekih drugih razloga (vlastito zadovoljstvo, umjetničke svrhe, itd.)

Drag je termin koji se odnosi na kostime i prerusavanje u odjeću drugog spola ili roda, koji obuhvata drag queens – muškarace koji simuliraju žene, i drag kings – žene koje simuliraju muškarce.

Androgena osoba -
Erica Linder,
ženski i muški model

Transvestit -
Merlinka
(Vjeran Miladinović),
šou biz zvijezda bivše Jugoslavije

Transeksualnost se isključivo odnosi na osobe koje žele i imaju namjeru modificirati spol u kojem su rođeni, odnosno modificirati svoje tijelo fizičkim i/ili hormonskim terapijama i hirurškim operacijama, kako bi usaglasile rodno izražavanje sa vlastitim rodnom/spolnim identitetom.

Transeksualne osobe su osobe koje žele i imaju namjeru prilagoditi pripisani spol svom vlastitom spolnom i rodnom identitetu; osobe koje su (djelomično ili potpuno) modificirale svoje tijelo (što uključuje fizičku i/ili hormonsku terapiju i operaciju) i osobe koje su u potpunosti prilagodile spol.

Kompleksan proces prilagodbe spola, prijelaz iz spola koji je osobi dodijeljen rođenjem u spol koji osjeća kao svoj, naziva se **tranzicija**. Ovaj proces uključuje psihološku/psihijatrijsku procjenu, terapiju hormonima, nadgradnju ili izgradnju sekundarnih spolnih obilježja, život u drugom rodnom identitetu i operativne zahvate prilagodbe spola. Uključuje i promjenu imena na legalno dokumentiran način u

državama u kojim je to moguće. Tranzicija ne mora uključivati sve nabrojane dijelove, nego se osoba može odlučiti npr. samo za terapiju hormonima.

Transeksualne osobe su često izložene nasilju i diskriminaciji zbog neprihvatanja i negiranja prava pojedinca_ke na ličnu koncepciju rodnog identiteta i izražavanja ukoliko njegov_njen identitet nije u skladu sa, u društveno prihvaćenom smislu, spolom koji im je pripisan rođenjem. Diskriminacija i nasilje nad transrodnim osobama najčešće se dešavaju tokom tranzicije, kada osoba još uvijek nije izmijenila odlike pripisanog pola, niti poprimila sve odlike spola čijim pripadnikom_icom se osjeća.

Transeksualne osobe mogu biti:

- Transeksualni muškarci (skraćeno trans-muškarci ili female to male - FTM/F2M) – pojam koji označava smjer modifikacije spola/roda od ženskog ka muškom.
- Transeksualne žene (skraćeno trans-žene ili male to female - MTF/M2F) – pojam koji označava smjer modifikacije spola/roda od muškog ka ženskom.

Transeksualni muškarac (transmuškarac) -
Balian Buschbaum, atletičar

Transeksualna žena (transžena) -
Lana Wachowski, redateljica

SPOLNE KARAKTERISTIKE

Spolne karakteristike mogu biti primarne i sekundarne. Primarne spolne karakteristike podrazumijevaju one s kojima se rađamo, dakle hromosome, spolne hormone, spolne žlijezde, te vanjske i unutrašnje genitalije. Sekundarne spolne karakteristike podrazumijevaju one koje su vidljive na tijelu i razvijaju se kasnije s dostizanjem spolne zrelosti kao što su razvoj grudi, rast dlaka na licu i tijelu, promjena glasa, itd. Spolne karakteristike obično se dijele na muške i ženske. Odstupanje spolnih karakteristika od tipične binarne podjele na muške i ženske naziva se interspolnost i ona može imati različite oblike.

Varijacije u spolnim karakteristikama nemaju veze sa seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom, iako se sva ta tri nivoa prepliću u formiranju ličnosti osobe. Ipak, u samom terminu LGBT dodato je i peto slovo, slovo „I“, tako da je sve češća praksa upotrebljavanja termina LGBTI, gdje I upravo označava interspolne osobe, ali interspolnost nije nužno povezana sa identitetom ili samopercepcijom već se uglavnom odnosi na fizičke aspekte tijela.

Interspolnim osobama smatraju se osobe čije spolne karakteristike, uključujući hromosome, gonade i genitalije, odstupaju od tipične, binarne podjele na muška i ženska tijela. Interspolne osobe, kao i muške i ženske osobe, imaju svoju seksualnu orijentaciju i rodni identitet. U prošlosti ove osobe su često puta nazivane hermafroditima (grč. ἑρμαφρόδιτος, androgino dijete Hermesa i Afrodite), ali se ovaj termin smatra diskriminatornim/uvredljivim i medicinski potpuno neispravnim.

2. PREDRASUDE I STEREOTIPI O LGBTI OSOBAMA

Društvo u Bosni i Hercegovini karakteriše visok stepen homofobije, što je većinom rezultat neinformisanosti o homoseksualnosti, biseksualnosti, transrodnosti i interspolnosti kao i zbog pretpostavke da je to *nešto što dolazi sa Zapada* i što *ne postoji u našem društvu*. U takvom okruženju, LGBTI osobe, bez obzira da li su *out* (da li je njihova seksualnost i/ili rodni identitet javno poznat) ili ne, svakodnevno žive ili se susreću sa stereotipima i predrasudama svog okruženja koji su zasnovani na njihovoj seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu i spolnim karakteristikama.

Stereotipi su najčešće generalni stavovi o nekoj grupi ljudi zasnovani na pretpostavci da svi_e pripadnici_e te ili neke druge grupe imaju određene osobine koje su samo njima svojstvene i po kojima se razlikuju od drugih. Obično su vezani za grupe ljudi i njihove odnose prema drugoj grupi ili grupama tj. nastaju radi usporedbe dvije ili više grupa. U osnovi stereotipa nalazi se pogrešno i neopravdano široko uopštavanje, čiji je cilj pojednostavljivanje stvarnosti. Prilikom stvaranja stereotipa, osobe se najčešće grupišu prema etničkoj pripadnosti, religiji, seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu, spolu ili prema bilo kojoj drugoj kategoriji.

Neki od najčešćih stereotipa vezanih za LGBTI osobe nastali su generalizacijom izgleda i ponašanja pojedinih pripadnika_ca LGBTI zajednice, a najčešći su:

Gej muškarci su feminizirani, metroseksualci, ne vole sportove, vole modu.

Lezbejke su muškobanjaste, imaju kratku kosu, ne šminkaju se, ne nose haljine, bave se sportom.

Biseksualne osobe ne mogu da se odluče, privlače pažnju, ustvari su homoseksualne ili heteroseksualne.

Sve transrodne osobe žele promijeniti spol, trans žene se oblače pretjerano ženstveno, transrodne

osobe su homoseksualne i promjenom spola postaju heteroseksualne, itd.

Svaki stereotip koji izražava emotivnu ocjenu neke grupe na osnovu njene etničke, rasne, vjerske, rodne, socijalne pripadnosti, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, ili spolnih karakteristika, smatra se predrasudom. Predrasude su teško promjenjive i praćene su jakim emocijama, iracionalne su i obično predstavljaju izraz etnocentrizma tj. vrednovanja tuđe kulture, običaja i/ili ponašanja prema svojim ili standardima grupe kojoj pripadamo. Predrasude najčešće nastaju prije realnog, direktnog iskustva s određenom osobom, grupom ili pojavom, bez poznavanja ili istraživanja činjenica.

Predrasude u ekstremnim slučajevima mogu rezultirati diskriminacijom, kršenjem i oduzimanjem ljudskih prava ili davanjem neopravdanog prioriteta drugim grupama. Također, predrasude vrlo često mogu biti uzrok i motiv krivičnih djela.

Da bi se razbile neke od najčešćih predrasuda vezanih za homoseksualnost, neophodno je znati da:

Homoseksualnost nije bolest.

Svjetska zdravstvena organizacija je uklonila homoseksualnost sa svog spiska bolesti 1992, a u Sjedinjenim Američkim Državama homoseksualnost je već 1974. uklonjena iz klasifikacije mentalnih bolesti. Medicinski i naučni stav je da su homoseksualnost i biseksualnost normalne seksualne orijentacije, jednako kao i heteroseksualnost. Homoseksualnost nije bolest i ne može se „liječiti“.

Homoseksualnost nije nenormalna ili poremećaj ličnosti.

Homoseksualnost se sa naučnog i medicinskog stanovišta posmatra kao prirodni varijetet ljudskog ponašanja i nedjeljivi dio ličnog identiteta. Američka psihološka asocijacija navodi da je nekoliko decenija istraživanja i kliničkog iskustva, usprkos stereotipima koji karakterišu lezbejke, gejeve i biseksualne osobe, dovelo do toga da sve vodeće medicinske i psihijatrijske institucije zaključče da te orijentacije predstavljaju normalne i prirodne oblike ljudskog iskustva.

Broj LGBTI osoba nije u porastu.

Broj lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba nije u porastu, već sa smanjenjem diskriminacije sve više njih otvoreno ispoljava svoju seksualnu orijentaciju, što stvara utisak da se njihov broj povećava.

AIDS nije bolest samo homoseksualnih osoba.

Rizik zaraze virusom HIV-a zavisi od rizičnosti seksualnog ponašanja osobe, a ne od njene seksualne orijentacije. Ovaj rizik se smanjuje i sprečava upražnjavanjem sigurnog seksa tj. korištenjem zaštite (kondoma). Osoba koja prakticira seks bez korištenja zaštite može se zaraziti HIV-om bez obzira na svoju seksualnu orijentaciju.

U Bosni i Hercegovini je od 1986. godine, kada je zabilježen prvi slučaj zaraze HIV-om, do 11. mjeseca 2011, registrirano 196 osoba kojima je dijagnosticirana HIV infekcija, od kojih je 116 osoba razvilo AIDS. Među zaraženim, dominiraju osobe muškog spola (79%). Heteroseksualni odnos je najučestaliji put prijenosa HIV-a (56%), zatim slijede homo/biseksualni odnos (22%) i injekciono korištenje droge (11%).

Propaganda ne može utjecati na seksualnu orijentaciju, rodni identitet ili spolne karakteristike mladih ljudi.

Kao što zakonske zabrane homoseksualnosti, kažnjavanja i diskriminacija nisu mogli da promijene ili iskorijene homoseksualne osobe, sigurno je da informisanje o homoseksualnosti neće utjecati na promjenu seksualne orijentacije heteroseksualnih osoba, bez obzira na njihove godine.

Homoseksualnost i transrodnost nisu stvar morala, vaspitanja ili mode.

Predstava o homoseksualnosti kao o nemoralnoj pojavi izražava subjektivno mišljenje pojedinaca, koja se uglavnom zasnivaju na vjerskoj dogmi. S obzirom da su se moralne norme i sam njihov značaj mijenjale kroz historiju, u demokratskom društvu je nemoguće zamisliti da bi ove norme mogle biti osnov za ograničavanje osnovnih ljudskih prava drugih.

Sasvim je sigurno da niko ne može postati gej ili lezbejka samo zbog uticaja društva, okoline ili onoga što je vidio_la na TV-u, internetu ili u novinama. Sva trenutna istraživanja pokazuju da je većina homoseksualnih osoba odgajana u heteroseksualnim porodicama, kao i da većina djece odgajane od strane homoseksualnih roditelja bude heteroseksualno.

LGBTI osobe ne predstavljaju opasnost za djecu.

Američka akademija za dječiju i adolescentsku psihijatriju nije našla nikakav dokaz da lezbejke, gejevi ili biseksualne osobe predstavljaju bilo kakvu opasnost za razvoj djece ili adolescenata veću od heteroseksualnih osoba. Seksualna orijentacija ne utječe na vjerovatnoću da bi osoba mogla zlostavljati djecu. Povezivanje homoseksualnosti sa pedofilijom zasnovano je na pogrešnom tumačenju i zloupotrebi ovih termina.

LGBTI osobe nisu odgovorne za pad nataliteta.

Ne postoji veza između priznavanja prava homoseksualnih osoba i pada nataliteta u određenoj državi. Zemlje Skandinavije koje najviše priznaju prava homoseksualnih osoba su riješile problem pada nataliteta stvaranjem poticajnog političkog okvira za žene, djecu i porodice, i dostigle relativno visoku stopu nataliteta, dok neke druge zemlje koje imaju represivnije mjere prema homoseksualnim osobama imaju i najozbiljnije demografske probleme.

Prava LGBTI osoba nisu specijalna prava.

Lezbejke, gejevi i biseksualne osobe ne traže nikakva specijalna prava, oni traže samo da bez diskriminacije uživaju ona prava koja su međunarodnim konvencijama, Ustavom BiH, ustavima entiteta, Statutom Brčko distrikta i zakonima u BiH, zagarantovana svim osobama i koja spadaju u osnovna ljudska prava (pravo na život, na slobodu izražavanja, okupljanja, socijalnu i zdravstvenu zaštitu).

Priznavanjem prava LGBTI osoba ne oduzimaju se prava drugih.

Priznavanjem prava homoseksualnih osoba, heteroseksualnim osobama oduzima se jedino „pravo na diskriminaciju“, koje i nije pravo, a sama diskriminacija je već zabranjena Zakonom o zabrani diskriminacije u BiH.

Lezbejke, gejevi, biseksualne, trans* i interpolne osobe postoje i u Bosni i Hercegovini!

Procjenjuje se da homoseksualne osobe čine oko 10% svjetske populacije, te nema razloga zašto u Bosni i Hercegovini ne bi bilo ovih osoba. Međutim, s obzirom na sveukupnu ksenofobičnost društva, inertnost i nezainteresovanosti državnih institucija, kao i slabu implementaciju zakona koji bi štitili njihova prava, osobe homoseksualne orijentacije u BiH spadaju u najmanje vidljivu grupu građana_ki koja je najizloženija diskriminaciji i nasilju.

3. LGBTI AKTIVIZAM U BOSNI I HERCEGOVINI

U Bosni i Hercegovini postoji više organizacija i neformalnih grupa koje, ekskluzivno ili između ostalog, rade za i sa LGBT osobama:

- Sarajevski otvoreni centar,
- Fondacija Cure, Sarajevo,
- Banjalučko udruženje kvir aktivista (BUKA), Banja Luka,
- Oštra nula, Banja Luka
- Helsinški parlament građana, Banja Luka
- Centar za mlade KVART, Prijedor
- LibertaMO, Mostar,
- Tuzlanski otvoreni centar, Tuzla,
- Tuzlanska asocijacija kvir aktivista/kinja (TANKA), Tuzla,
- Okvir, Sarajevo.

LGBTI aktivizam u prošlosti: Udruženje Q i Sarajevo Queer Festival 2008.

Udruženje Q je registrovano kao prvo LGBT udruženje u februaru 2004. godine. Ovo Udruženje radilo je na promicanju i zaštiti kulture, identiteta, ljudskih prava i pružanju podrške LGBT osobama. Udruženje Q realizovalo je i različite aktivnosti usmjerene ka LGBT zajednici. Od istraživanja vezanih za potrebe zajednice i za zdravlje LGBT osoba, preko partija, radionica za samoosnaživanje, pravne pomoći, izrade publikacija itd, do pitanja lobiranja kod bosanskohercegovačkih i međunarodnih aktera (na primjer

kod donošenja Zakona o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini) i na rad na HIV/AIDS tematici. Godine 2008, Udruženje Q je u Sarajevu organizovalo Queer Sarajevo Festival. Na primjeru Queer Sarajevo Festivala, kao prvog velikog javnog LGBT događaja, Sarajevo kao grad, ali i Bosna i Hercegovina kao država, pokazali su na najbolji način koji je nivo homofobije prisutan u svim porama društva. Festival, planiran kao petodnevni kulturni događaj, slučajnim izborom festivalskih datuma, zadesio se za vrijeme ramazana, što je navodno izrevoltiralo različite aktere. Mediji, na čelu sa fašističkim nedjeljnikom *SAFFi* dnevnim novinama *Dnevni avaz*, već su sedmicama prije festivala odradili huškačku kampanju na račun organizatora, i LGBTI zajednice uopšte. Krajnji rezultat je bio taj da je festival nasilno prekinut već nakon večeri otvaranja, da je 8 osoba lakše ili teže povrijeđeno i da do danas niko nije procesuiran, iako se radilo o sistematski planiranom nasilju. Ustavni sud BiH je 2014. donio presudu u korist Udruženja Q te je dešavanja 2008. okarakterisao kao kršenje ljudskog prava na javno okupljanje. Udruženje Q danas više ne djeluje.

Sarajevski otvoreni centar kao najvidljivija organizacija.

Sarajevski otvoreni centar je nezavisna, feministička organizacija civilnog društva koja teži osnažiti lezbejke, gejeve, biseksualne, trans* i interpolne (LGBTI) osobe i žene kroz jačanje zajednice i građenje aktivističkog pokreta. SOC također javno promovise ljudska prava LGBTI osoba i žena, te zagovara unaprjeđivanje zakonodavstva i bolje politike u Bosni i Hercegovini na državnom, evropskom i međunarodnom nivou. Sarajevski otvoreni centar je zasigurno najvidljivija organizacija u Bosni i Hercegovini kada su pitanju prava LGBTI osoba. Više o organizaciji saznajte na www.soc.ba

4. DISKRIMINACIJA LGBTI OSOBA

Prema Zakonu o zabrani diskriminacije u BiH iz 2009. godine i njegovim izmjenama i dopunama iz 2016, diskriminacija je svako različito postupanje, uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti, utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama bilo kojem licu ili grupi lica na osnovu nekog njihovog ličnog svojstva, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima javnog života. **Zakon između ostalog zabranjuje diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika.**

Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika može biti:

- **Direktna/neposredna diskriminacija** je svako unaprijed određeno različito postupanje, djelovanje ili propuštanje djelovanja koje dovodi neku osobu ili osobe u nepovoljniji položaj od drugi osoba u tim situacijama.
Eksplisitna zabrana ulaska homoseksualnim osobama u neki objekat ili zabrana darivanja krvi homoseksualnim osobama.
- **Indirektna/posredna diskriminacija** postoji kada naizgled neutralna odredba ili praksa dovodi neku osobu ili grupu osoba u nepovoljniji položaj u odnosu na druge osobe.
Poslodavac ima pravilo prema kojem zaposlenici bez djece moraju raditi više noćnih ili vikend smjena, što bi dovelo do toga da pripadnici_e LGBTI zajednice, za koju je manja vjerovatnoća da imaju djecu, rade duže i pod nepovoljnijim uslovima.

Postoji više oblika diskriminacije:

- **Seksualno uznemiravanje** je svaki oblik neželjenog fizičkog, verbalnog ili neverbalnog ponašanja, koje je seksualne prirode, čiji je rezultat povreda dostojanstva neke osobe, a koja stvara zastrašujuće ili ponižavajuće okruženje.
Dvije djevojke prolaze ulicom čuvajući se za ruke i grupa prolaznika dobacuje „Dođi da ti pokažem šta je pravi muškarac“. Drugi primjer je slanje pornografskog sadržaja u e-mailovima.
- **Mobing** je oblik nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu, i podrazumijeva ponavljanje radnji čiji je cilj ponižavanje određene osobe i degradacija njenih radnih uslova, profesionalnog i ličnog integriteta.
Kolege_ice ili šef_ica na radnom mjestu vrijeđaju LGBTI osobu zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, dobacujući „Ni ne izgledaš kao muško/žensko“.
- **Segregacija** je odvajanje osoba na osnovu njihove pretpostavljene homoseksualne orijentacije ili rodnog identiteta.
Radne kolege_inice ne žele dijeliti kancelariju sa LGBTI osobom, i izdvajaju je u poseban prostor.
- **Podsticanje na diskriminaciju** postoji kada neka osoba javno ističe svoj negativan stav prema LGBTI osobama ili podstiče druge na diskriminaciju LGBTI osoba.
Uticajan_na političar_ka ističe svoj lični negativni stav prema homoseksualnosti, znajući da to može izazvati negativne reakcije njegovih_nih pristalica prema osobama homoseksualne orijentacije.

5. GOVOR MRŽNJE PREMA LGBTI OSOBAMA

Govor mržnje usmjeren prema LGBTI osobama izražava se u obliku netačnih tvrdnji i proglašavanja LGBTI osoba bolesnim i devijantnim, do pozivanja na diskriminaciju i nasilje, u najgorim slučajevima do prijetnji smrću, te doprinosi netolerantnom stavu bh. društva i marginalizaciji LGBTI osoba. Svojim ispoljavanjem, govor mržnje također dovodi do težih incidenata, pa čak i počinjavanja krivičnih djela i zločina iz mržnje, a koristi se i da bi se podržali počinitelji tih djela, te opravdala njihova djela, čime se šalje poruka LGBTI osobama, i ostalim marginaliziranim grupama, da nisu poželjni_e u bh. društvu.

Na forumu web portala Klix.ba, na temu *LGBT populacija traži svoja prava* određeni broj korisnika komentarisao je da su LGBT osobe bolesne, daje davanje prava LGBT osobama korak na putu ka legalizaciji pedofilije, da su LGBT osobe nasilne i slično. Tema je vrlo brzo eskalirala i došlo je do postavljanja slika jednog od aktivista za prava LGBT osoba u BiH, izvršnog direktora Sarajevskog otvorenog centra, kao i otkrivanja njegovih ličnih podataka, te do pravljenja profila na forumu s njegovim imenom i prezimenom, preko kojeg je nepoznata osoba ostavljala komentare homofobnog sadržaja. Također su postavljani linkovi za web stranicu Sarajevskog otvorenog centra, preko koje se mogu saznati lični podaci ostalih članova_ica SOC-a, te link od facebook profila aktivistkinje iz druge LGBT organizacije. Na ovaj način, govor mržnje je u roku od jednog dana prešao u zločin iz mržnje i ugrožavanje sigurnosti određenih osoba, do čega možda ne bi došlo da su urednici portala odmah reagovali. Nažalost ni nakon prijave nadležnoj policijskoj stanici, nije izvršena adekvatna istraga.

Nesankcionisanje govora mržnje, te neadekvatna zakonska regulacija i reakcija policijskih službenika_ca omogućili su i napada na Festival Merlinku 2014. Naime, facebook stranica na kojoj je izražavan govor mržnje prema LGBTI osobama u BiH i putem koje je pozivano na nasilje prema njima,

služila je i kao platforma za pozivanje na upad na Festival Merlinku prijavljena je nadležnoj policijskoj stanici, međutim reakcija je izostala do poslije samog napada.

Ovaj slučaj je najbolji pokazatelj na koji način govor mržnje utječe na stav društva i pojedinca prema LGBTI osobama, te kako rezultira ozbiljnijim i težim incidentima koji, iako u ovom slučaju još uvijek nisu, mogu imati ozbiljne i trajne posljedice po LGBTI osobe.

Iako govor mržnje, kao zaseban pojam, nema svoju opšte prihvaćenu definiciju, te se u različitim državama tumači drugačije, može se reći da **govor mržnje podrazumijeva sve oblike izražavanja koji šire, raspiruju, opravdavaju ili podstiču rasnu mržnju, ksenofobiju (*koja podrazumijeva, između ostalih, i homofobiju, bifobiju i transfobiju*), antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući tu i netoleranciju izraženu u formi agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, diskriminacije i neprijateljstva prema manjinama, migrantima i ljudima imigrantskog porijekla**. Govor mržnje u neposrednoj vezi je sa porastom netolerancije i diskriminacije u jednom društvu, a igra i značajnu ulogu u eskalaciji nasilja i zločina iz mržnje.

6. NASILJE I KRIVIČNA DJELA POČINJENA IZ MRŽNJE (ZLOČIN IZ MRŽNJE)

Zločin iz mržnje podrazumijeva krivična djela počinjena iz mržnje tj. motivisana netrpeljivošću i predrasudama prema određenoj osobi ili grupama u društvu, zbog nekih njihovih stvarnih ili pretpostavljenih svojstava (seksualne orijentacije, rodnog identiteta, boje kože, vjere ili nekog drugog svojstva).

Krivično djelo počinjeno iz mržnje mora biti motivisano **predrasudom**, što znači da počinilac_teljica krivičnog djela ima stereotipna preubjeđenja prema nekoj osobi ili grupi osoba, te da je krivično djelo počinjeno zbog onoga što žrtva ili žrtve i imovina predstavljaju, a sam_a počinilac_teljica ne mora imati nikakvih osjećaja prema pojedinačnoj žrtvi. Krivična djela počinjena iz mržnje imaju tendenciju rasta, s obzirom da počinioци_teljice ovih djela smatraju da imaju moralno opravdanje svojih djela jer ih čine u ime cijele zajednice, te je vrlo bitno da ta zajednica kazni i osudi ova krivična djela na efikasan način.

Kao **glavni razlozi zbog kojih krivična djela počinjena iz mržnje treba tretirati na drugačiji način u odnosu na ostala krivična djela**, navode se sljedeće činjenice:

- krivična djela počinjena iz mržnje imaju tendenciju rasta, s obzirom da počinioци_teljice ovih djela smatraju da imaju moralno opravdanje svojih djela jer ih čine u ime cijele zajednice, te je vrlo bitno da ta zajednica kazni i osudi ova krivična djela na efikasan način;
- krivična djela počinjena iz mržnje imaju tendenciju da eskaliraju, jer počinioци_teljice blažih oblika krivičnih djela koji_e nisu uhvaćeni_e i zaustavljeni_e obično nastavljaju sa činjenjem težih krivičnih djela;

- krivična djela počinjena iz mržnje imaju tendenciju činjenja takozvanog „začaranog kruga“ što znači da se članovi zajednice koja se osjeća nesigurno i nezaštićeno od državnih organa osvećuju članovima zajednice koju krive za napade, što može dovesti do novih napada i stvoriti svojevrsni krug koji dovodi do društvenog kolapsa.

Da bi jedno krivično djelo smatrano zločinom iz mržnje tj. krivičnim djelom motivisanim predrasudom, ono mora ispuniti sljedeća dva uslova:

1. Krivično djelo mora već postojati tj. biti propisano krivičnim zakonom, što znači da radnja krivičnog djela mora kao takva biti propisana jednim od krivičnih zakona BiH, njenih entiteta ili Brčko distrikta, i
2. Krivično djelo mora biti motivisano predrasudom, što znači da počinilac_teljica krivičnog djela ima stereotipna predubjeđenja prema nekoj osobi ili grupi osoba, te da je krivično djelo počinjeno zbog onoga što žrtva ili žrtve i imovina predstavljaju, a sam počinilac ne mora imati nikakvih osjećaja prema pojedinačnoj žrtvi.

Prvog februara 2014. godine u 15:15h, tokom održavanja festivala Merlinka, grupa od 14 maskiranih muškaraca nasilno je ušla u Art kino Kriterion Sarajevo s namjerom da napadne prisutne. Veći dio posjetitelja_ki se uspio sakriti u ulaz za hitne slučajeve. Tri osobe su fizički napadnute što je rezultiralo lakšim tjelesnim povredama. Pored unaprijed dogovorenog prisustva policije, u vrijeme napada, policija nije bila prisutna na mjestu događaja. Za ovaj slučaj su podignute dvije prekršajne prijave, a sam slučaj još nije dobio svoj sudski epilog.

Šestog marta 2016. godine četiri mladića su upala u prostorije Art kina Kriterion te su uzvikivali pogrдне riječi, vrijeđali i prijetili nasiljem, gađali prisutne flašama, pepeljarama i čašama. Jedna osoba je teže povrijeđena, a postoje mnoge indicije da je motiv napada bila činjenica da je kino Kriterion smatran za mjesto na kojem se okupljaju LGBTI osobe.

Krivičnopravna zaštita LGBT osoba ostvaruje se direktno i indirektno.

- **Direktna zaštita** se ostvaruje kroz regulaciju krivičnih djela u kojima je inkriminisana radnja povezana sa seksualnom orijentacijom i/ili rodnim identitetom kao povodom ili razlogom činenja krivičnog djela, odnosno ako su kao zabranjeni motiv izvršenja krivičnog djela izričito navedeni seksualna orijentacija i rodni identitet.
- **Indirektna zaštita** je druga vrsta zaštite, koja je i dominantna, te se ne vezuje za određene karakteristike žrtve ili razlog i motiv inkriminacije (odnosi se na sve osobe), već se prije svega vezuje za posljedicu krivičnog djela, kao što su na primjer tjelesne povrede ili smrt, te se zaštita pruža svim osobama i građanima_kama na teritoriju jedne države bez diskriminacije na bilo kojem osnovu.

Krivična djela prema LGBTI osobama obično su motivisana homofobijom, bifobijom, transfobijom ili mržnjom zasnovanoj na seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu i spolnim karakteristikama osobe prema kojoj je krivično djelo usmjereno.

Neka od najčešćih krivičnih djela usmjerenih protiv LGBTI osoba su:

- *povreda ravnopravnosti čovjeka i građana_ke;*
- *protivpravno lišavanje slobode;*
- *nedozvoljeno korištenje ličnih podataka;*
- *nezakonito uskraćivanje identifikacijskih dokumenata;*
- *mučenje i svaki drugi oblik surovog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja;*
- *ubistvo;*
- *laka/teška tjelesna povreda;*
- *narušavanje nepovredivosti doma;*
- *sprečavanje ili ometanje javnog okupljanja;*
- *nasilje u porodici.*

Zločin iz mržnje (tj krivična djela motivisana predrasudom) su regulisana sljedećim zakonima – krivičnim zakonima oba entiteta i Krivičnim zakonom Brčko distrikta, te zakonima o krivičnom postupku oba entiteta i Brčko distrikta.

7. JAVNA OKUPLJANJA, JAVNI DOGAĐAJI I SLOBODA UDRUŽIVANJA

Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja, bez obzira na seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet.

Svako može formirati, bez diskriminacije, udruženja na temelju seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, i udruženja koja zagovaraju prava osoba različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta, kao i biti dio sindikata, političke stranke ili drugog udruženja.

Za LGBTI osobe se u sferi javnih dešavanja uglavnom veže samo **parada/povorka ponosa**. Međutim, postoji niz **kulturnih i umjetničkih dešavanja** koja se bave LGBTI temama kao što su izložbe, promocije knjiga, projekcije filmova itd.

Do sada je održano četiri izdanja festivala Merlinka u Sarajevu, a posebno treba istaknuti Merlinku 2014. kada se dogodio spomenuti napad. Nakon toga, festival Merlinka se održao i naredne dvije godine bez ikakvih incidenata, sa saradnjom policije i uz veliku policijsku zaštitu.

Državna vlast može da ograniči pravo na slobodu okupljanja i udruživanja, ali samo ako tijelo državne vlasti može pokazati da takva akcija ima odgovarajuću osnovu u zakonu, te da je potrebna kako bi se:

- zaštitila nacionalna sigurnost ili javna sigurnost;
- spriječio nered;
- zaštitilo zdravlje ili moral;
- zaštitila prava i sloboda drugih ljudi.

Međutim, relevantni javni organ mora pokazati da je ograničenje srazmjerno, drugim riječima, ograničenje ne smije biti veće nego što je potrebno i prikladno datim okolnostima. Ovo pravo podrazumijeva i obavezu države da poduzme sve potrebne zakonodavne, upravne i druge mjere kako bi se osiguralo pravo na mirno organiziranje i okupljanje u vezi zagovaranja pitanja seksualne orijentacije i rodnog identiteta, bez diskriminacije na temelju seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. A obuhvata i obavezu da se pojmovi javnog reda, javnog morala, javnog zdravlja i javne sigurnosti ne zloupotrebjavaju da bi se uskratilo pravo na ostvarenje slobode mišljenja i izražavanja misli pojedinaca_ki ili grupe na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Državni organi ni pod kojim okolnostima ne smiju otežati ostvarivanje prava na mirno okupljanje i udruživanje na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, te su dužni osigurati da policija i drugi sigurnosni organi štite protiv nasilja ili uznemiravanja osobe koje ostvaruju pravo na javno okupljanje.

Udruženje Q je 2. marta 2011. godine podnijelo apelaciju Ustavnom sudu BiH zbog propusta javnih vlasti da preduzmu neophodne, razumne i odgovarajuće pravne i praktične mjere za zaštitu i očuvanje prava zaštićenih Ustavom BiH i Evropskom konvencijom, a u vezi sa organiziranjem 1. Queer Sarajevo Festivala.

Prvi Queer Sarajevo Festival, u organizaciji Udruženja Q, trebao je biti održan u Sarajevu od 24. do 28. septembra 2008. godine, ali je prekinut već prvog dana zbog protesta religijskih organizacija, te desničarskih i navijačkih grupa, koji su na kraju doveli i do nasilja od kojeg je stradalo osam osoba. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je 25. septembra 2014. godine na 88. plenarnoj sjednici djelimično usvojio apelaciju Udruženja Q za promociju i zaštitu kulture, identiteta i ljudskih prava queer lica, 3 godine nakon što je apelacija podnijeta, a šest godina od samo nasilnog prekida QSF-a nakon što je apelacija podnesena. Ustavni sud BiH je na spomenutoj sjednici donio Odluku kojom je djelimično

usvojena apelacija Udruženja Q te utvrđena povreda prava iz člana II/3.i) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 11 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ovi članovi se odnose se na slobodu okupljanja i udruživanja.

Presudom je Vladi Federacije BiH naloženo da Udruženju Q “u roku od tri mjeseca od dana dostavljanja ove odluke, isplati iznos od 3.000 KM na ime naknade nematerijalne štete zbog utvrđene povrede ustavnog prava”. Nadalje, isto je naloženo i Vladi Kantona Sarajevo, koja je također dužna da u roku od tri mjeseca isplati isti iznos Udruženju Q.

Presuda je posebno značajna jer je prva presuda na teritoriji BiH u vezi LGBTI osoba te prva presuda u kojoj je dokazana povreda prava LGBTI osoba na udruživanje i javno okupljanje.

Ustavni sud Republike Srbije donio je prvo u decembru 2011. godine odluku da je zabrana Parade ponosa 2009. godine bila protivustavna i u toj odluci je konstatovao da je rješenjem MUP-a, kojim se organizatorima nalogala promjena mjesta održavanja Parade 2009, prekršen član 54. Ustava Srbije; a zatim je u aprilu 2013. Ustavni sud utvrdio da je Ministarstvo unutrašnjih poslova zabranom “Parade ponosa” 2011. godine prekršilo Ustav, i pozvao se i na praksu Evropskog suda za ljudska prava u slučajevima zabrane Prajda u drugim zemljama. Podnosiocu ustavne žalbe, Udruženju “Parada ponosa Beograd”, Ustavni sud je dosudio i 500 eura na ime nematerijalne štete.

Parada ponosa (prajd)

Beograd Prajd

zagarantovano Ustavom BiH, na slobodno okupljanje i protest. Za cilj ima da naglasi da je diskriminacija i kršenje ljudskih prava LGBTI osoba i dalje prisutno, te da diže svijest javnosti o kršenjima ljudskih prava s kojima se LGBTI osobe svakodnevno susreću, tražeći njihovo ukidanje, i predstavlja dio procesa borbe za ravnopravnost LGBTI osoba. U BiH još uvijek nije organizovana parada ponosa, jer za sličan događaj još uvijek nisu stvoreni uslovi, što je uvjetovano nivoom netolerancije koji postoji u društvu, i nepostojanjem volje državnih institucija da ovakvo okupljanje podrže i obezbijede njegovo održavanje.

Na paradu ponosa se često gleda kao na nešto što remeti javni red i mir, te dovodi do mogućih nereda i nasilja. Međutim, to ne bi trebao biti razlog zabrane održavanja protesta najavljenih u skladu sa zakonom, kojima se traži zaštita i diže svijest javnosti o svakodnevnoj diskriminaciji i kršenju ljudskih prava LGBTI

Parada ponosa predstavlja samo jedan vid primjene prava na slobodno okupljanje. Ona ne ugrožava ničija prava i predstavlja legitiman i legalan vid borbe onih koji su ugroženi i koji se bore protiv sopstvene diskriminacije u društvu.

Neodobravanje i neslaganje s nečijom seksualnom orijentacijom i rodnom identitetom ne smije i ne može biti izgovor niti povod za ugrožavanje ljudskih prava i sloboda pojedinaca_ki koje su kao takve propisane zakonom. Ovakvo okupljanje prije svega ima politički značaj. Koristi se elementarno pravo,

osoba. Prije svega, zakonom su također propisana pravila i ograničenja u javnom ponašanju, čega se organizatori_ce moraju pridržavati, kao i obaveza državnih institucija da pruže zaštitu učesnicima_cama ovakvih protesta u korištenju njihovog ustavno zagaranovanog prava. Javno ispoljavanje svoje seksualne orijentacije i rodnog identiteta (javno ispoljavanje nježnosti, nošenje garderobe roda kojeg žele, itd.) koje svakodnevno vidamo kod heteroseksualnih i cisrodnih osoba u javnosti, dio je uobičajene kulture javnog ponašanja i ne postoji nikakav društveni i zakonski opravdan razlog koji bi zabranio da se tako ponašaju i homoseksualne osobe. Naprotiv, ono što je neopravdano i nezakonito jeste sprječavanje LGBTI osoba da slobodno ispoljavaju svoju seksualnu orijentaciju i rodni identitet, umjesto da ga kriju i potiskuju zbog netolerancije društva kojoj su izloženi_e, a koja često u takvim slučajevima počinje verbalnim vrijeđanjem i završava se fizičkom agresijom.

Apsolutna bezbjednost ne može biti garantovana ni na jednom javnom događaju, pa tako ni na ovakvoj manifestaciji ili okupljanjima sličnog tipa kao što su protesti, koncerti i slično. Na kraju, same osobe koje dolaze preuzimaju dio odgovornosti za svoju bezbjednost, znajući da je u pitanju rizičan skup. Međutim, obaveza je organizatora_ica koji_e su svjesni_e toga, da u saradnji sa policijom i privatnim obezbjeđenjem, učine sve što je u njihovoj moći da obezbjeđenje bude maksimalno i da niko ne bude povrijeđen. Bezbjednost učesnika_ca na svim LGBTI manifestacijama je svakako na prvom mjestu, zbog čega je od izuzetne važnosti saradnja policije sa LGBTI organizacijama, kao i samo razumijevanje LGBTI osoba i problema sa kojima se oni susreću.

8. KRIVIČNA DJELA KOJA NAJČEŠĆE POGAĐAJU LGBTI OSOBE

Zaštita koja se pruža žrtvama ovih krivičnih djela, primjenjuje se i dostupna je svim osobama bez diskriminacije na bilo kojem osnovu, pa tako i na LGBTI osobama.

- **Laka tjelesna povreda** je krivično djelo koje je osoba počinila ako je tjelesno povrijedila ili ako je narušila zdravlje (modrice, ogrebotine, hematomi, istegnuća, prelom kosti i sl.) LGBTI osobe. Za ovo krivično djelo predviđeno je da se počinitelj_ka kazni novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine (KZ FBiH i KZ BD), odnosno, kaznit će se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine (KZ RS).
- **Teška tjelesna povreda** je krivično djelo koje je osoba počinila ukoliko je teško tjelesno povrijedila ili ozbiljno narušila zdravlje LGBT osobe. Za ovo krivično djelo predviđena je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina (KZ FBiH, KZ RS i KZ BD).
- **Ucjena** je krivično djelo koje je osoba počinila ako je, s ciljem da sebi ili drugome pribavi protupravnu imovinsku korist, zaprijetila da će otkriti spolnu orijentaciju ili rodni identitet LGBT osobe i time je prisilila da nešto učini ili ne učini na štetu svoje ili tuđe imovine. Kazna za ovo krivično djelo je kazna zatvora od tri mjeseca do pet godina (KZ FBiH, KZ RS i KZ BD).
- **Silovanje** je krivično djelo koje je osoba počinila ako je upotrebom sile ili prijetnje da će napasti na njen život ili tijelo, ili na život ili tijelo njoj bliske osobe, prisilila LGBT osobu na spolni odnos ili s njim izjednačenu spolnu radnju. Počinitelj_ka se kažnjava kaznom zatvora od jedne do deset godina (KZ FBiH, KZ RS i KZ BD). Ako je silovanje počinjeno na posebno okrutan ili posebno

ponižavajući način, ili ako je istom prilikom prema istoj žrtvi počinjeno više spolnih odnosa, ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više počinitelja_ki, kaznit će se kaznom zatvora od od tri do petnaest godina. Ako je navedenim krivičnim djelom prouzrokovana smrt silovane osobe ili teške tjelesne ozlijede ili joj je zdravlje teško narušeno ili je silovana ženska osoba ostala trudna, počinitelj_ka će se kazniti kaznom zatvora od najmanje tri godine. Ako je zbog toga što je počinjeno silovanje na posebno okrutan ili posebno ponižavajući način, ili ako je zbog toga što je istom prilikom prema istoj žrtvi počinjeno više spolnih odnosa, ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više počinitelja_ki, prouzročena smrt silovane osobe, ili je teško tjelesno povrijeđena kazniti kaznom zatvora od najmanje pet godina.

- **Prisila na spolni odnos** je krivično djelo koje je osoba počinila ako je prisilila LGBTI osobu na spolni odnos, ili s njim izjednačenu spolnu radnju, ozbiljnom prijetnjom nekim teškim zlom. Počinitelj_ka će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina (KZ BD i KZ FBiH).
- **Spolni odnos zloupotrebom položaja** je krivično djelo koje je osoba počinila ako je zloupotrebom svog položaja navela LGBTI osobu na spolni odnos, ili s njim izjednačenu spolnu radnju, dok se žrtva zbog teškog imovinskog, porodičnog, društvenog, zdravstvenog ili drugog stanja ili teških prilika nalazi prema njoj u odnosu zavisnosti. Počinitelj_ka će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine (KZ FBiH). Ako nastavnik_ca, odgojitelj_ica, roditelj, posvojitelj_ica, skrbnik_ca, očuh, maćeha ili druga osoba koja iskorištava svoj položaj ili odnos prema maloljetnoj osobi koja joj je povjerena radi učenja, odgoja, čuvanja ili njege, izvrši nad maloljetnom osobom spolni odnos ili s njim_njom izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina (KZ FBiH, KZRS i KZ BD).

- **Bludne radnje** predstavljaju krivično djelo koje nije spolni odnos, i s njime izjednačena spolna radnja, već neki oblik zadovoljenja pohote počinitelja_ke kojim se ne ostvaruje biće krivičnih djela kao što su silovanje, spolni odnos sa nemoćnom osobom, prisila na spolni odnos, spolni odnos zloupotrebom položaja i spolni odnos sa djetetom. Predviđena kazna za to inkriminirano djelo jeste kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine (KZ FBiH i KZBD).
- **Povreda prava na rad i drugih prava iz rada** je krivično djelo koje je poslodavac_ka počinio_la ako je, zbog spolne orijentacije ili rodnog identiteta LGBTI osobe, uskratio_la ili ograničio_la pravo na rad, slobodu rada, dostupnost radnog mjesta i dužnosti pod jednakim uslovima, pravo na zaradu, prava iz socijalnog ili penzionog osiguranja, ili druga prava iz rada koja su utvrđena zakonom ili kolektivnim ugovorom. Kazna za ovo krivično djelo je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine (KZ RS, KZ BD i KZ FBiH).
- **Nedozvoljena upotreba ličnih podataka** je krivično djelo koje je osoba počinila ako je protivno uvjetima određenim u zakonu, prikupljala, obrađivala ili koristila lične podatke LGBTI osobe, ili je iste podatke koristila suprotno zakonom dopuštenoj svrhi njihovog korištenja, za koji će se kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do šest mjeseci (KZ FBiH i KZ BD), novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine (KZ RS).
- **Povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina** je krivično djelo koje je počinjeno ukoliko neko na osnovu razlike u rasi, boji kože, narodnosnoj ili etničkoj pripadnosti, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, spolu, spolnoj sklonosti, jeziku, obrazovanju, društvenom položaju ili socijalnom porijeklu, uskrati ili ograniči građanska prava utvrđena međunarodnim ugovorom,

Ustavom FBiH, BiH i RS, zakonom, drugim propisom ili općim aktom u Federaciji BiH i RS-u, ili ko na osnovu takve razlike ili pripadnosti ili kojeg drugog položaja daje pojedincima_kama neopravdane povlastice ili pogodnosti, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina (KZ FBiH i KZ BD), odnosno kaznit će se zatvorom do tri godine (KZ RS). Službena ili odgovorna osoba koja učini ovo krivično djelo kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina (KZ FBiH i KZ BD), odnosno, kaznit će se zatvorom od šest mjeseci do pet godina (KZ RS).

- **Zlostavljanje u obavljanju službe** je krivično djelo koje počini službena osoba ukoliko u obavljanju službe zlostavlja, nanosi teže tjelesne ili duševne patnje, zastrašuje ili vrijeđa drugu osobu. Sankcija za ovo krivično djelo je kazna zatvora od tri mjeseca do pet godina (KZ FBiH i KZ BD).
- **Ubistvo** je krivično djelo za koje će se počinitelj_ka kazniti kaznom zatvora od najmanje pet godina ukoliko drugu osobu usmrti (KZ FBiH i KZ BD). Ko drugog usmrti na okrutan ili podmukao način, pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju ili iz rasnih, narodnosnih ili vjerskih pobuda, koristoljublja, ili radi učinjenja ili prikrivanja drugog krivičnog djela, iz bezobzirne osvete ili iz drugih niskih pobuda, kaznit će se kaznom zatvora od deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora (KZ FBiH, KZ BD i KZ RS).
- **Protupravno lišenje slobode** je krivično djelo koje je osoba počinila ako drugu osobu protupravno zatvori, drži zatvorenu ili je na drugi način liši slobode kretanja, za koje će se kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine (KZ FBiH i KZ BD), odnosno novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine (KZ RS).

- **Sprečavanje ili ometanje javnog okupljanja** je krivično djelo koje je osoba počinila ako je uskratila ili omela pravo na javno okupljanje LGBTI osobe, za koje će se kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine (KZ FBiH i KZ BD), odnosno, kaznit će se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine (KZ RS). Ukoliko je službena osoba počinila krivično djelo zloupotrebom svoga položaja ili ovlaštenja, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina (KZ FBiH i KZ BD).
- **Nasilje u porodici** je krivično djelo koje može da počini član porodice LGBTI osobe, ukoliko prema njoj primjeni nasilje, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrozi njeno spokojstvo, tjelesni integritet ili duševno zdravlje. Za ovo krivično djelo počinitelj_ka će se kazniti novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine (KZ RS), odnosno, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine (KZ FBiH i KZ BD).

Nijedno od ovih krivičnih djela ne odnosi se isključivo na LGBTI osobe, već im nudi indirektnu zaštitu na isti način na koji se štite svi građani_ke BiH.

9. KAKO POSTUPATI SA LGBT OSOBAMA ŽRTVAMA KRIVIČNOG DJELA

Policijski_a službenik_ca je dužan_na da postupa sa LGBTI osobama sa poštovanjem i bez diskriminacije. Vršenje diskriminacije pri izvršavanju dužnosti po bilo kojem osnovu, smatra se težom povredom službene dužnosti i zabranjeno je zakonima o policijskim službenicima_cama BiH, oba entiteta i Brčko distrikta.

Da bi prepoznali_e da li je krivično djelo izvršeno zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta osobe, potrebno je provjeriti:

- da li žrtva krivičnog djela smatra da je djelo motivisano homofobijom, bifobijom, transfobijom ili mržnjom zasnovanom na rodnom identitetu ili seksualnoj orijentaciji i zašto;
- da li je počinitelj_ka koristio_la govor mržnje ili simbole koji izražavaju homofobiju, bifobiju, transfobiju ili mržnju prema LGBTI osobama;
- da li je izvršenje krivičnog djela bilo naročito brutalno zbog toga što je usmjereno prema LGBTI osobama;
- da li je krivično djelo izvršeno u blizini područja, lokala ili drugog mjesta gdje se okupljaju LGBTI osobe;
- da li je izvršeno krivično djelo usmjereno protiv LGBTI osobe ili protiv osobe za koju je pretpostavljeno da pripada ovoj grupi;
- da li bi krivično djelo uopšte bilo počinjeno da počinitelj_ka nije smatrao_la da je žrtva LGBTI osoba.

Žrtvama, osumnjičenima i svjedocima_kinjama ovakvih krivičnih djela treba otvoreno postavljati pitanja o njihovoj percepciji motiva krivičnog djela.

Osobama koje su bile žrtve krivičnog djela treba obezbijediti zaštitu privatnosti i osigurati odnos povjerenja koji će se održati tokom cijelog postupka na način da se:

- prema toj osobi postupa obzirno, sa razumijevanjem i da se ostavi vremena kako bi se osoba smirila nakon pretrpljenog krivičnog djela;
- obezbijedi pristup odgovarajućoj medicinskoj ustanovi i obezbijedi medicinska pomoć ukoliko je potrebna;
- izjava uzima u sigurnom i ohrabrujućem okruženju;
- ne dozvoli ometanje od strane trećih osoba ili dozvoli trećim licima da prisustvuju davanju izjave;
- ohrabri osoba da govori slobodno;
- izrazi briga za sigurnost te osobe;
- dozvoli osobi da izrazi vlastitu zabrinutost ili strah;
- posebnu pažnju i dodatnu brigu treba posvetiti maloljetnim žrtvama.

Da bi se taj odnos povjerenja nastavio i u budućnosti, policijsko osoblje bi trebalo u nastavku istrage obavještavati LGBTI osobu ili osobe tj. žrtvu ili žrtve krivičnog djela o preduzetim mjerama i napretku u rješavanju nasilja.

Policija mora biti u stanju prepoznati krivična djela motivisana predrasudom, kako bi efikasno provela istragu i prikupila podatke. Prilikom saslušavanja počinitelja, potrebno je istražiti motiv – mnogi počinitelji, otvoreno priznaju motiv, s obzirom na to da smatraju kako je njihovo ponašanje opravdano i kako ga odobrava zajednica.

Prikupljanje podataka o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje ključno je sredstvo za primjenu zakona. Ono omogućava organima vlasti da prepoznaju mjesta na kojima veća zaštita može biti neophodna kako bi se u budućnosti spriječila krivična djela, kao i da prepoznaju kojim je zajednicama i na koji način potrebno pružiti dodatnu podršku. Prikupljanje podataka osigurava kvalitetnije obavještajne podatke i omogućava odgovarajuću podjelu resursa.

Policija može ponuditi i uspostavljanje podrške sa Sarajevskim otvorenim centrom, organizacijom civilnog društva koja - između ostalog - pruža i pravno savjetovanje i zastupanje LGBTI osobama.

LITERATURA

Banović, Damir i Vladana Vasić.

Seksualna orijentacija i rodni identitet: Pravo i praksa u BiH.

Sarajevo: Sarajevski Otvoreni Centar, 2013.

Barreiro, Marinha i Vladana Vasić.

Praćenje provedbe Preporuke Vijeća Europe o mjerama za borbu protiv diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu. Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu.

Sarajevo: Sarajevski Otvoreni Centar, 2013.

Barreiro, Marinha, Vladana Vasić i Saša Gavrić.

Rozi izvještaj. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u BiH u 2012. godini.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2013.

Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Analiza incidenata motiviranih predrasudama u Bosni i Hercegovini, sa preporukama.

Sarajevo: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, 2012.

Čaušević, Jasmina i Saša Gavrić, ur.

Pojmovnik LGBT kulture.

Sarajevo: Sarajevski Otvoreni Centar, Fondacija Heinrich Boll, 2012.

- Matea Popov, ur.
Priručnik o suzbijanju nasilja protiv LGBT osoba za policijske djelatnike/ce.
Zagreb: Zagreb Pride i Centar za LGBT ravnopravnost, Zagreb, 2011.
- Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu.
Varšava: Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), 2010.
- Spahić, Aida i Saša Gavrić, ur.
Čitanka LGBT ljudskih prava
2. dopunjeno izdanje
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar/Fondacija Heinrich Boell, ured u BiH, 2012.

LGBTI RJEČNIK

BIFOBIA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema biseksualnim osobama koje provode heteroseksualne (u tom slučaju često je sinonimna sa homofobijom) ili homoseksualne osobe.

BIOLOŠKI SPOL

Određenje determinisano hromozomima (XX, XY), hormonima (estrogen i progesteron, testosteron) i unutrašnjim i spoljašnjim genitalijama (vulva, klitoris, vagina, testisi i penis). Konstruktivističke teorije tvrde da je spol (kao i rod i rodne uloge) konvencija (društvena konstrukcija).

BISEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama oba spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe oba spola.

CISRODNOST

Pojam koji se koristi kako bi se opisale osobe koje se rodno identificiraju u skladu sa spolom koji im je pripisan pri rođenju.

CISRODNA OSOBA

Osoba koja se identifikira kao osoba muškog ili ženskog roda u skladu sa svojim biološkim muškim ili ženskim spolom.

COMING OUT (KAMING AUT)

Sintagma koja potiče iz fraze *coming out of the closet*, već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja i afirmisanja vlastite (homo)seksualne orijentacije. Javlja se u dvije ravni: kao samootkriće i kao manje ili više javna obznana. Izlaženjem iz ćutanja izlazi se iz izolacije i negiranja, i objavljuje se drugima pravo na drugačiji život. U aktivizmu ili queer teoriji, coming out zadobija dimenziju političkog čina opiranja i suprotstavljanja tradicionalnim stavovima.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba. Različiti su osnovi, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa osoba dovodi u nepovoljan položaj (spolna orijentacija, rodni identitet, rodno izražavanje, spol, dob, političko opredjeljenje i sl.).

POSREDNA DISKRIMINACIJA

Posredna diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj, naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa, ima ili bi imala efekat dovođenja nekog lica ili grupe lica u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druga lica.

NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA

Neposredna diskriminacija je svako različito postupanje ili propuštanje postupanja kada je neko lice ili grupa lica dovedena ili je bila ili bi mogla da bude dovedena u nepovoljni položaj za razliku od nekog drugog lica ili grupe lica u sličnim situacijama.

INSTITUCIONALIZIRANA DISKRIMINACIJA

Društveni sklop koji se ogleda u institucijama moći (jezik, mediji, obrazovanje, ekonomija, religija i dr.) koje favoriziraju jednu grupu (ili jedan sistem odlika) naspram drugih. Savremena teorija se u načelu slaže da je ta *grupa* grupa bijelih (rasa) heteroseksualnih (orijentacija) muškaraca (rod) srednjih godina (starosna dob) pripadnika srednje ili srednje-više klase (klasa). Svi koji na ovaj ili onaj način odstupaju od date *grupe*, tretiraju se kao manjina (čak i kada formiraju grupu koja je od ove brojnija). Moć te grupe, čak i nad približno jednakim (recimo, crni muškarci sa svim navedenim odlikama) ili većim grupama (žene uopće), održava se putem spomenutih ustanova.

VIŠESTRUKA DISKRIMINACIJA

Opisuje diskriminaciju koja se dešava na temelju nekoliko osnova odvojeno (na primjer, ista osoba može doživjeti diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rasnu diskriminaciju, itd.). Odnosi se na situaciju u kojoj postoji više osnova diskriminacije u isto vrijeme, te ih je teško razdvojiti i posmatrati odvojeno.

UZNEMIRAVANJE

Uznemiravanje se smatra diskriminacijom u svakoj situaciji u kojoj ponašanje vezano na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije ima za svrhu ili čiji je efekat povreda dostojanstva lica i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog ambijenta.

SPOLNO UZNEMIRAVANJE

Spolno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva lica, posebno kada će se njime stvoriti zastrašujući, neprijateljski, degradirajući, ponižavajući ili uvredljiv ambijent.

MOBING

Mobing je oblik nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu koje podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekat na žrtvu, čija je svrha ili posljedica ili degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlene osobe.

SEGREGACIJA

Segregacija je djelo kojim (fizičko ili pravno) lice odvaja druga lica na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije u skladu sa definicijom diskriminacije.

DRAG (DREG)

Riječ se izvorno koristila u Šekspirovom *Glob teatru* kao oznaka za glumce koji su imali ženske uloge (kako glumica nije bilo). Termin se u načelu odnosi na kostim i prerusavanje (otuda fraza *in drag* – prerusen u odjeću suprotnog spola). Njime se prije svega referiše na muškarce koji na ovaj ili onaj način nastupaju oponašajući žene, i time sprovode rodni performans čime demonstriraju fluidnost rodnog identiteta koji se inače po definiciji smatra *fiksiranim*. Drag-kralj (drag king) je lezbejka/strejt žena koja simulira muškarca. Drag-kraljica (drag queen) je gej/strejt muškarac koji simulira ženu.

GEJ (GAY)

Osnovno značenje termina je razdragan, veseo. U 19. vijeku zadobija novo značenje: ženske prostitutke su s prezirom nazivane *vesele (gej) žene*, pa se taj atribut pripisivao i muškarcima koji su se služili njihovim uslugama i muškim prostitutkama. Ranih godina 20. vijeka nekolicina muškaraca i žena iz Amerike prisvaja taj izraz kao zamjenu za klinički naziv *homoseksualna osoba*. Riječ ulazi u široku upotrebu šezdesetih i sedamdesetih godina 20. vijeka, kada mediji prihvataju zalaganja gej pokreta da se izraz *homoseksualac*, koji koriste psihijatri pri dijagnozi mentalnog oboljenja, zamijeni riječju *gej*.

GEJ MUŠKARAC

Muškarac kojeg seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog spola. Zbog historijske opterećenosti termina *homoseksualac*, preporučuje se da se koristi ovaj neutralni termin.

GOVOR MRŽNJE

Govor mržnje protiv LGBTI osoba odnosi se na javno izražavanje koje podrazumijeva širenje, promovisanje ili opravdavanje mržnje, diskriminacije ili neprijateljstva prema LGBTI osobama - na primjer, izjave političkih i vjerskih vođa ili mišljenja drugih društvenih autoriteta koja se objavljuju u štampi ili na internetu, a koja imaju za cilj poticanje mržnje.

HETERONORMATIVNOST

Može se definisati kao pretpostavka da su svi heteroseksualni, odnosno, da je heteroseksualnost idealna i superiorna u odnosu na homoseksualnost ili biseksualnost. Heteronormativnost također uključuje privilegovanje normativnog izražavanja roda - ono što je nužno ili nametnuto pojedincima_kama kako bi ih percipirali ili prihvatili kao *pravog muškarca* ili *pravu ženu*, tj. u okviru jedinih dostupnih kategorija.

HETEROSEKSIZAM

Stav da je heteroseksualnost jedina validna seksualna orijentacija. Heteroseksizam se često ispoljava u formi ignorisanja LGBTI osoba.

HETEROSEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama suprotnog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe suprotnog spola.

PRINUDNA HETEROSEKSUALNOST

Sintagma nastala u teoriji lezbejskog feminizma (Edrijen Rič) koja upućuje na složene mnogostruke forme odnosa među ženama. Po lezbejskim feministkinjama, žene su doslovno prisiljene na heteroseksualnost, odnosno ulogu seksualnog, emotivnog i fizičkog (rad u kući i staranje nad porodicom) služenja muškarcu. S druge strane, historijskim potiskivanjem govora o životu lezbejki i žena koje su živjele nezavisno od muškaraca, i blagodareći verbalnim i fizičkim napadima na te žene, heteroseksualnost se nudila kao jedina opcija. Ovaj je koncept u lezbejskom feminizmu bio ključ za tumačenje načina na koji funkcionise patrijarhat. Od sredine osamdesetih godina prošlog vijeka, sve češće ga koriste i gej muškarci da bi opisali automatsku pretpostavku o tome da je svako bez razlike heteroseksualan_a.

HOMOFOBIIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, prerasude i/ili diskriminacija prema gej muškarcima i lezbejkama (i biseksualnim osobama [vidjeti *bifobija*]). Manifestuje se kao neupitna vjera u superiornost heteroseksualnosti, koju podstiču kulturne i institucionalne društvene prakse. Ta vjera rađa nasilje prema neheteroseksualnim osobama koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, oduzimanju potomstva neheteroseksualnom roditelju,

diskriminaciji pri zapošljavanju, plaćanju poreza, umirovljenju, imigracionom postupku itd. Ovi oblici diskriminacije su ono što spada u društveni domen i mnoge homofobične osobe poricat će da u tome uzimaju udjela. Međutim, homofobija se lako prepoznaje na pojedinačnom nivou u svakodnevnim situacijama, recimo, kada za neku ženu mislimo da je lezbejka samo zato što nije u vezi sa muškarcem ili zato što želi da bude muškarac; ili kada osobu koja je lezbejka ili gej muškarac ne posmatramo kao cjelovitu ličnost, nego isključivo na osnovu njihove seksualne orijentacije.

INTERNALIZIRANA HOMOFBIJA

Internalizirana mržnja prema sebi nastaje kao posljedica prihvatanja negativnih stereotipa koje stvara opresivna zajednica. To podrazumijeva često konfliktna osjećanja da su nestrejt osobe u srži loše i inferiorne ili da su superiorne i ekskluzivno dobre; da na čitavom svijetu nema sigurnog prostora; da se može vjerovati samo pripadnicima_ama grupe ili da se pripadnicima_ama iste grupe ne smije ni po koju cijenu vjerovati; da se radi sigurnosti zauvijek treba skrivati i td.

HOMOSEKSUALAC

Zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama istog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog spola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju da je uvredljiv. Bolji termini su *gej (muškarac)/gejevi* i *lezbejka*.

SITUACIONA HOMOSEKSUALNOST

Seksualno ponašanje koje je drugačije od uobičajenog ponašanja neke osobe, a javlja se usljed boravka u socijalnom okruženju koja čine isključivo osobe istog spola, kao npr. vjerske ili druge škole koje pohađaju isključivo studenti_ice i učenici_ce istog spola, zatvori, seks sa partnerom_kom istog spola za novac itd.

INTERSPOLNA OSOBA

Osobe koje su rođene s hromozomskim, hormonskim ili genitalijskim karakteristikama koje ne odgovaraju zadatim standardima *muške* ili *ženske* kategorije, zbog svoje seksualne ili reproduktivne anatomije. Ova riječ je zamijenila pojam *hermafrodit*, koji je obimno korišten od strane liječnika tokom 18. i 19. vijeka i koji se danas smatra nestručnim. Interspolnost može poprimiti različite oblike i obuhvatiti različita stanja interspolnih osoba.

LEZBEJKA

Žena koju seksualno i/ili emotivno privlače druge žene. *Lezbejka* je jedan od najstarijih i najpozitivnijih termina za homoseksualne žene, što u lezbejskoj feminističkoj teoriji ne označava samo seksualni identitet koji se sukobljava s konvencionalnim rodnim očekivanjima od žena, nego i društveni i politički identitet izgrađen u opoziciji prema muškom šovinizmu, patrijarhatu, heteroseksizmu i falocentrizmu. Sama riječ potiče od imena grčkog ostrva Lezbos gdje je rođena pjesnikinja Sapfo koja je uznosila ljubav među ženama.

LGBTI

Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne, transrodne i interspolne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje naslovom LGBTI u društvenom i političkom aktivizmu. Ponekad pojam LGBTI može biti proširen i uključiti i queer osobe (LGBTIQ).

LGBTTIQ

Skraćenica za *lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe*.

OUT (AUT)

Opisuje osobu koja se seksualno/rodno/spolno identifikuje u javnom i/ili u profesionalnom životu.

OUTIRATI (AUTIRATI)

Čin javnog objavljivanja da je neka osoba gej, lezbejka, biseksualna ili osoba neke druge seksualne orijentacije. Većina gej i lezbejske zajednice smatra da je nepristojno, i protivi se tome, da bilo koja osoba, osim one koja je u pitanju, odlučuje o tome kada će i kome pričati o seksualnoj orijentaciji. Lezbejska i gej zajednica u BiH termin *autirati se* također koristi za situaciju kada sam gej ili sama lezbejka odluči nekome da priča o svojoj seksualnoj orijentaciji. Tako, na primjer, može da se kaže da se neka lezbejka autirala ocu, tj. da mu je rekla da je lezbejka.

PEDER

U homofobičnoj upotrebi, sleng koji u načelu denotira gej muškarce, a posebno konotira rodni lik slabašnog i feminiziranog muškarca. Sam termin, po nekima, vodi porijeklo od srednjovjekovne prakse spaljivanja sodomita na snopovima pruća (*faggot*). Riječ peder u nehomoseksualnoj upotrebi ima sličnu konotaciju, dok u gej zajednici nije nužno uvredljiva, nego se često pojavljuje i kao samoafirmativno parodiranje strejt konotacija.

QUEER (KVIR)

Riječ se prvenstveno odnosi na sve što se razlikuje od konvencionalnog na neki neobičan način (sinonim za čudno, ekscentrično). U početku su konotacije ovog termina u gej upotrebi bile negativne, pa čak i danas postoji otpor prema ovom izrazu, osobito među starijim homoseksualnim osobama. Budući da termin subverzivno razobličuje postojeće, tobože fiksirane modele, odbacujući razlike (svi LGBTI su njime

bez razlike obuhvaćeni) i identitete (nijedan od LGBTI identiteta u njemu nije povlašćen), on postaje sve univerzalnije prihvaćen. Mnoge transeksualne, biseksualne, pa čak i heteroseksualne osobe, čija se seksualnost ne uklapa u kulturne standarde monogamnog heteroseksualnog braka, prihvatili_e su ovu oznaku kao *seksualni disidenti_kinje*. Queer je ranije u engleskom jeziku korišten kao pogrdan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTTIQ osobe zatim preuzele kako bi opisivale same sebe. Neke osobe posebno cijene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost – ne samo gejeva i lezbejki već i biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, kao i heteroseksualnih osoba koje sebe vide ili žive svoj život van heteropatrijarhalnih normi.

ROD

Društveni konstrukt spola koji po definiciji određuje samo društvene uloge muškaraca i žena, to jest osoba muškog ili ženskog spola. Također, individualni konstrukt sopstvenog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili prevazilazi društveno zadate i formirane spolne i rodne uloge muškaraca i žena, kao i cijelu binarnu osnovu *muškog* i *ženskog*.

RODNI IDENTITET

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo u shvatanju sopstvenog spola, što može ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju, a uključuje lični doživljaj tijela i drugih izražaja roda (to jest, *rodno izražavanje*), kao što su odijevanje ili način govora i obraćanja. Spol osobe obično je dodijeljen pri rođenju, a odmah potom postaje socijalno i pravno pitanje. Spol podrazumijeva osobni koncept/konstrukt koji može biti u skladu sa društveno propisanim definicijama u pogledu spola/roda ili ih može negirati, prevazilaziti i mijenjati. Neki ljudi imaju problem pri identificiranju sa spolom dodijeljenim pri rođenju - ove osobe nazivamo *transrodne* osobe. Rodni identitet nije isto što i seksualna orijentacija, a transrodne osobe se mogu identificirati kao heteroseksualne, biseksualne i homoseksualne.

RODNO IZRAŽAVANJE

Vizuelna i spoljna prezentacija svake osobe koja se ogleda kroz odijevanje, odjevne ili tjelesne oznake, frizuru, ponašanje i govor tijela.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Emocionalna i/ili seksualna privlačnost ili naklonost koja može biti prema osobama istog i/ili različitog spola. Izbjegavajte korištenje uvredljivog izraza *seksualna preferencija*, koji se često koristi kako bi se impliciralo da je istospolna seksualna orijentacija nešto što se može i treba promijeniti.

SPOL

Klasificiranje na osnovu reproduktivnih organa/funkcija i genitalija na muški, ženski i interseks. Društveno prihvaćeni su samo muški i ženski spol.

SPOLNE KARAKTERISTIKE

Spolne karakteristike mogu biti primarne i sekundarne. Primarne spolne karakteristike podrazumijevaju one s kojima se rađamo, dakle hromosome, spolne hormone, spolne žlijezde, te vanjske i unutrašnje genitalije. Sekundarne spolne karakteristike podrazumijevaju one koje su vidljive na tijelu i razvijaju se kasnije s dostizanjem spolne zrelosti kao što su razvoj grudi, rast dlaka na licu i tijelu, promjena glasa, itd. Spolne karakteristike obično se dijele na muške i ženske. Odstupanje spolnih karakteristika od tipične binarne podjele na muške i ženske naziva se interspolnost i ona može imati različite oblike.

SPOLNI IDENTITET

Individualno identificiranje po pitanju spola i spolne pripadnosti, koji ne zavisi od spola koji je pripisan rođenjem.

STIL ŽIVOTA

Termin koji se često koristi kako bi se degradirali životi gejeva i lezbejki, te izbegavajte njegovo korišćenje. Kao što ne postoji ni heteroseksualni stil života koji je jedinstven za sve, tako ne postoji ni gej stil života.

STREJT (STR8 ILI STRAIGHT)

Označava, prije svega, nešto *pravo, bez skretanja* (devijacija), nešto *nepomiješano*, ali i nešto *konvencionalno*, što ne odstupa od normi koje su prihvaćene kao uobičajene, *normalne* i *prirodne*. Neutralna oznaka za heteroseksualne osobe u queer zajednici.

TRANSGENDER/TRANSRODNOST

Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko djelimično ili potpuno suprotstavljanje nametnutim rodnom i spolnim ulogama. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.

TRANSRODNA OSOBA

Termin za osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju, kao i one osobe koje žele izraziti svoj rodni identitet na drugačiji način od uobičajenog izražavanja karakteristika spola koji im je dodijeljen pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstave sebe drugačije od očekivanih rodni uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola dodijeljenog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, način govora, manire, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalih, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju oznakama *muško* i *žensko*, zatim transeksualne osobe, transvestite i cross-dressere. Transrodni muškarac je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen *ženski* spol, ali je njegov rodni identitet *muški* ili se nalazi negdje na

spektru maskulinih rodni identiteta. Transrodna žena je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen *muški* spol, ali je njen rodni identitet *ženski* ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodni identiteta. Oznake za seksualnu orijentaciju transrodnih osoba koriste se u skladu sa njihovim rodni identitetom, a ne u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. Heteroseksualni transrodni muškarac, na primjer, je transrodni muškarac kojeg privlače i koji bira žene za partnerke. Riječ transrodnost odnosi se na posjedovanje transrodnog identiteta i izražavanja.

TRANSEKSUALNA OSOBA

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da prilagodi svoj spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno modificirala (uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije) svoje tijelo i prezentaciju, izražavajući svoj rodni i/ili spolni identitet i osjećaj sebe.

TRANSFOBIJA

Po analogiji sa bifobijom i homofobijom, oblik diskriminacije, zasnovan na strahu, neznanju i mržnji, usmjeren protiv transeksualnih, transrodnih osoba. Tu predrasudu mogu perpetuirati strejt ljudi, gej muškarci, lezbejke i biseksualne osobe.

INTERNALIZOVANA TRANSFOBIJA

Karakteristična je za trans osobe koje iskušavaju krivicu, sramotu, nedostatak samopouzdanja, negativnu sliku o sebi, pošto implicitno ili eksplicitno prihvataju društvenu stigmatizaciju.

TRANVESTIJA/TRANVESTITE/TRANVESTITI

Tranvestiti su osobe koje vole da nose odjeću suprotnog spola. Tranvestija, tj. preoblačenje, nije povezano sa seksualnom orijentacijom. Tranvestiti/e mogu biti i heteroseksualne i istospolno orijentisane osobe.

TRANZICIJA

Predstavlja proces promjene rodnog izražavanja neke osobe u cilju usaglašavanja sa unutrašnjim doživljajem sopstvenog roda.

TROUGAO/CRNI TROUGAO/ROZI TROUGAO

Tokom Drugog svjetskog rata nacisti su u svojim konc-logorima ružičastim trouglom obilježavali gejeve, a crnim trouglom lezbejke, Romkinje i prostitutke. Tokom Drugog svjetskog rata u nacističkim logorima pogubljeno je više desetina hiljada istospolno orijentisanih osoba.

ZASTAVA DUGINIH BOJA

Simbol jedinstva i različitosti koji se koristi širom svijeta, kao obilježje mirovnog, feminističkog i LGBTTIQ pokreta.

ZLOČIN IZ MRŽNJE PREMA LGBT OSOBAMA

Odnosi se na kaznena djela motivisana predrasudama prema određenoj osobi ili grupi osoba. Zločini iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenja imovine, zlostavljanje, ubistvo ili bilo koje drugo kazneno djelo, kod kojeg je žrtva postala meta napada zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, ili je žrtva povezana, pripada, podržava ili je član_ica neke LGBTI grupe. Kod zločina iz mržnje mora postojati osnovana sumnja da je motiv počinioaca kaznenog djela seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve.

O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar (SOC) zagovara puno poštivanje ljudskih prava i društvenu inkluziju LGBTI osoba i žena. Sarajevski otvoreni centar je nezavisna, feministička organizacija civilnog društva koja teži osnažiti LGBTI (lezbejke, gej, biseksualne, trans* i interspolne) osobe i žene kroz jačanje zajednice i građenje aktivističkog pokreta. SOC takođe javno promoviše ljudska prava LGBTI osoba i žena, te na državnom, evropskom i međunarodnom nivou zagovara unapređivanje zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini.

Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili smo da vodimo jedini LGBTI medij u državi – portal www.lgbti.ba. Organizovali smo treninge za policiju, tužilaštva i sudove, te smo intenzivno radili sa novinarima_kama i mladim pravnicima_ama. Naš zagovarački fokus smo usmjerili na: a) izmjene Zakona o zabrani diskriminacije BiH, b) izmjene Krivičnog zakona FBiH, i c) usvajanje LGBTI inkluzivnih godišnjih operativnih planova za ravnopravnost spolova na nivou entiteta i države. Tokom 2015. i 2016. godine smo provodili i medijske kampanje koje su dosegle do preko milion bh. građana_ki, a organizovali smo i LGBTI filmski festival – Merlinka.

Detaljan pregled svih naših aktivnosti i postignuća dostupan je u našem izvještaju o radu za 2015. godinu, na: www.soc.ba -> O nama -> Izvještaji.

O AUTORIMA_CAMA

Vladana Vasić (1990, Sarajevo) završila je studij prava na Univerzitetu u Sarajevu. Radi u Sarajevskom otvorenom centru od aprila 2012. godine na pitanjima zagovaranja, pravnog savjetovanja i monitoringa rada institucija vlasti. (Ko)autorica je različitih prijedloga novih zakona, izmjene i dopuna postojećih zakona i politika prema institucijama u BiH. Njen fokus su pitanja vezana za krivična djela počinjena iz mržnje i diskriminaciju. Vladana je članica Evropske komisije za pravo seksualne orijentacije (European Commission on Sexual Orientation Law).

Saša Gavrić (1984, Tuzla) završio je studij političkih i upravnih nauka u Konstanzu (Njemačka), te je stekao zvanje MA iz međunarodnih odnosa i diplomatije. Od 2005. do 2011. godine radio je za njemački kulturni centar – Goethe-Institut. Jedan je od osnivača, a od 2011. uspješno vodi Sarajevski otvoreni centar, jednu od vodećih organizacija civilnog društva u Bosni i Hercegovini, fokusirajući se na prava LGBTI osoba, ravnopravnost spolova, zakonske i institucionalne mehanizme za zaštitu ljudskih prava i EU integracije. Napisao/objavio/priredio na desetine novinarskih i naučnih članaka, knjiga i zbornika. Njegovi istraživački i profesionalni interesi su: politički sistem BiH, federalizam i ljudska prava, zakonodavstvo i politike u oblasti ljudskih prava, kao i kulturne politike.

Darko Pandurević se rodio u Sarajevu 1991. godine. Student je Pravnog fakulteta na Univerzitetu u Sarajevu i volonter Sarajevskog otvorenog centra.

Edina Sprečaković (1989, Sarajevo) studentica je Pravnog fakulteta na Univerzitetu u Sarajevu. Volontirala u Sarajevskom otvorenom centru od oktobra 2012. godine, gdje je učestvovala u organiziranju aktivnosti za LGBT zajednicu, a od aprila 2013. godine sudjelovala je u projektima pravne prirode. Jedna je od autorica Izvještaja o položaju LGBT osoba na radnom mjestu u Bosni i Hercegovini (2013).

Ova publikacija izlazi u okviru edicije *Ljudska prava* koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar. U ediciji *Ljudska prava* objavljujemo različite izvještaje, tekstove i publikacije koje se tiču ljudskih prava žena, lezbejki, gej, biseksualnih, transrodnih i interspolnih osoba. Sljedeće publikacije u izdanju Sarajevskog otvorenog centra tiču se krivičnih djela počinjenih iz mržnje:

Dina Bajraktarević Pajević (2016):

Istraživanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje, priručnik za policiju

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

Dostupno na: <http://soc.ba/istrazivanje-krivicnih-djela-pocinjenih-iz-mrznje-prirucnik-za-policiju/>

Vladana Vasić, Saša Gavrić, Emina Bošnjak:

Rozi izvještaj 2016. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini.

Izvještaj pokriva period od januara 2015. do kraja marta 2016.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Dostupno na: <http://soc.ba/rozi-izvjestaj-godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-lgbt-osoba-u-bosni-i-hercegovini/>

Vladana Vasić (2016):

Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: priručnik za Bosnu i Hercegovinu

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

Dostupno na: <http://soc.ba/11644/>

Vladana Vasić (2014):

Homofobni i transfobni incidenti i zločini iz mržnje u Bosni i Hercegovini u periodu od marta do novembra 2013. godine.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Dostupno na: <http://soc.ba/homofobni-i-transfobni-incidenti-izlocini-iz-mrznje-u-bosni-i-hercegovini-u->

periodu-od-marta-donovembra-2013-godine/

Vladana Vasić, Saša Gavrić, Emina Bošnjak:

Rozi izvještaj. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini u 2014. godini.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Dostupno na: <http://soc.ba/rozi-izvjestaj-godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-lgbt-osoba-u-bosni-i-hercegovini-u-2014-godini/>

Vladana Vasić, Edina Sprečaković (2013):

Jednaka zaštita za različitost. Priručnik o postupanju u slučaju kršenja ljudskih prava LGBT osoba za policijske djelatnike_ice.

Sarajevo: Fondacija CURE, Fondacija Heinrich Boell – Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar.

Dostupno na: http://soc.ba/prirucnik-o-postupanju-u-slucaju-kršenja-ljudskih-prava-lgbt-osoba-za-policijske-djelatnike_ice/

Mariña Barreiro, Vladana Vasić, Jordan Maze, Saša Gavrić:

Rozi izvještaj. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini u 2013. godini.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Dostupno na: <http://soc.ba/rozi-izvjestaj-godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-lgbt-osoba-u-bih-u-2013>

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

342.726-055.3:351.74(497.6)(035)

VASIĆ, Vladana

Jednaka zaštita za različitost : priručnik o postupanju u slučaju kršenja ljudskih prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i trans* i interspolnih osoba za policajke i policajce / [autori_ice Vladana Vasić, Saša Gavrić, Darko Pandurević]. - 2. dopunjeno i izmijenjeno izd. - Sarajevo : Sarajevski otvoreni centar, 2016. - 62 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Edicija Ljudska prava Sarajevskog otvorenog centra ; knj. 54)

O autorima: str. 60-62.

ISBN 978-9958-536-50-2

1. Gavrić, Saša 2. Pandurević, Darko

COBISS.BH-ID 23542022

Ovaj priručnik je namijenjen policijskim službenicima, koji imaju značajnu ulogu kada su u pitanju zaštita i ostvarivanje ljudskih prava. Potrebno je da policijski i službenici, kao prva i građanima najbliža instanca zaštite ljudskih prava, razumiju probleme sa kojima se svakodnevno susreću LGBTI osobe, te da budu dovoljno senzibilizirani da ovim osobama pristupe na odgovarajući način u slučaju krivičnih djela počinjenih prema ovim osobama.

Sarajevski otvoreni centar

Čekaluša 16
71000 Sarajevo
+387 33 551 000
office@soc.ba

www.soc.ba // www.lgbti.ba